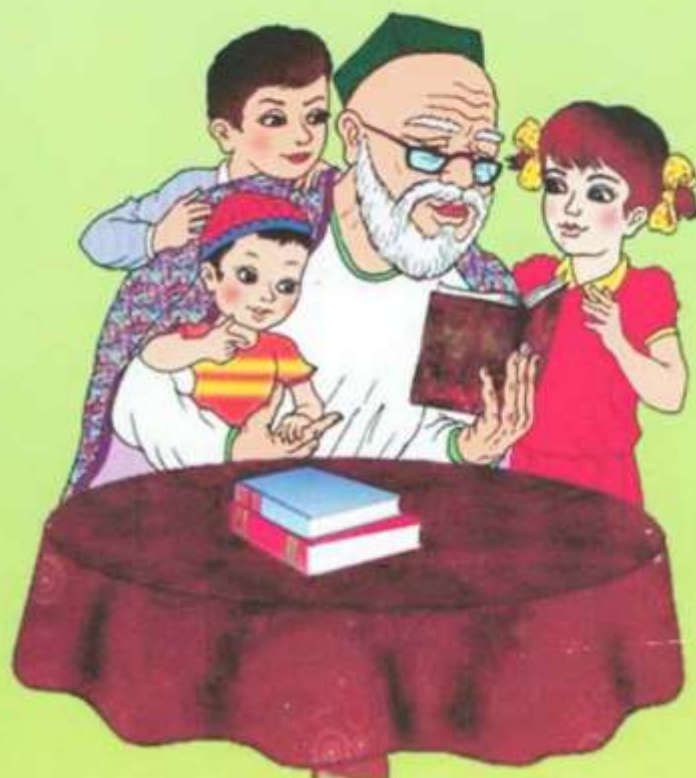

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ

**КИТОБ ВА
КИТОБХОНЛИК-
МАЪНАВИЯТ
КЎЗГУСИ**

Одилжон Салоҳиддинов

**КИТОБ ВА КИТОБХОНЛИК-
МАЪНАВИЯТ КЎЗГУСИ**

Андижон-2020й

Муаллиф

Одилжон Салоҳиддинов

**Андижон Давлат тиббиёт институтининг ички
касалликлар пропедевтикаси кафедраси
профессори, тиббиёт фанлари доктори**

Тақризчи:

З.С.Салоҳиддинов

**Андижон Давлат тиббиёт институтининг 1-УАШТ
кафедраси мудир, тиббиёт фанлар доктори,
профессор**

Андижон-2020й

Сўз боши

Маълумки, инсоннинг маънавий дунёсини қандай эканлиги унинг нутқи орқали намоён бўлади. Ўз қалбига чексиз меҳр қўйган ҳар бир инсон суҳбат чоғида ҳар бир харф, сўзга эътибор беради. Бунга фақат баъдий китобларни кўп ўқиш билан эришилади. Китоб ақлни пешлайди, мулоқат санъатини оширади. Лекин афсуски, кейинги пайтлари инсонларнинг китобга бўлган муносабати сусайди.

Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг 2017-йил 13- сентябрдаги «Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича чора-тадбирлар дастури тўғрисида»ги қарори вазиятни ўзгартиришга айна муддао бўлди.

Хабарингиз бор, ҳозирда мамлакатимизда кўчма китоб дўконлари ташкил қилинмоқда, китобхонлик анжуманлари, энг яхши китобхон конкруслари ўтказилмоқда.

Юқоридаги қарорни ижросини таъминлаш мақсадида ушбу рисола тайёрланди. Ушбу рисоладаги мақолалар китобхонликни тарғиб қилишда ижобий натижа беради, деб ўйлайман.

Муаллиф.

Китоб инсонга ҳам дўст, ҳам ҳамроҳдир

Мустақил давлатимиз пойдеворини юксак маънавият асосида қуришни мақсад қилиб олган Ўзбекистон ҳукумати истиқлолнинг илк йилларидаёқ маънавиятга эътибор қаратиб, уни давлат сиёсати даражасига кўтаргани бежиз эмас.

Инсон тафаккурини ўстирмасдан, унинг маънавий дунёсини бойитмасдан туриб, жамиятни қайта қуриш ва ижтимоий-иқтисодий соҳада жадаллаштириш вазифаларини бажариш, ҳар томонлама етук ва баркамол инсонни тарбиялаш, ёшларга ахлоқий фазилатларни сингдириш кийин кечади.

Маънавий баркамоллик, интеллектуал салоҳият, дунёқараш, савиянинг юксалиши, бир сўз билан айтганда, комиллик поғонасига фақат ва фақат китоб орқалигина эришиш мумкин. Эзгулик офтоби бўлган бу хилқат неча-неча асрлар давомида аجدодларимиз йўлини ёритиб, уларни маслак ва оламшумул эзгу мақсадларини амалга ошириб келган. Абу Райхон Беруний, Ал Хоразмий, Ахмад Юғнакий, Абу Али Ибн Сино, Имом Ал-Бухорий каби юксак алломаларимизнинг доимий ҳамроҳлари китоб бўлгани ва нажот шуъласи уларни маънан комилликка кўтаргани ҳам шубҳасиз ҳақиқатдир.

Китоб инсонга энг яқин ҳамроҳ, энг яқин суҳбатдош, соғлом тан учун содиқ маслаҳатчи. Бадиий китоблар инсонга маънавий озуқа бериб, уларнинг хис-туйғуларини, турмуш машмашаларини ечишни, ёмондан яхшини, адолатсизликдан адолатни, оқдан қорани ажратишни ўргатади.

Бадиий адабиёт ота-она, устоз каби руҳимизга кириб борувчи, инсоннинг ҳаёт сўқмоқларидан қийналмай ўтишида ёрдам беручи, дардига малҳам бўлувчи дўст десак, муболаға бўлмас.

Ўқиганим бор. Оғир дардга чалинган бир бемор, ҳаётдан умидини узиб турган пайтида, унинг йўлига эл севган адиб Ўткир Хошимовнинг «Икки эшик орасида» номли китоби тушиб қолибди ва у уни қайта – қайта ўқиб чиқибди. Бу асар унинг ҳаётга бўлган ишончи ва умидини орттирибди, хасталик билан курашишга астойдил бел боғлабди ва ниҳоят, дарддан халос бўлган экан.

Худди шундай воқеа халкимиз эъзозига сазовор бўлаётган шоира Марҳабо Каримованинг бир шеърини қайта-қайта ўқиб ёдлагандан сўнг ҳам юз берган экан. Бу каби мисолларни ҳаётдан яна кўплаб келтириш мумкин.

Китоб ўқиб юрадиган инсонларнинг ақли зукко, руҳияти теран, тили бурро, нотиклик сифатлари юқори бўлади.

Институтимизда бўлажак шифокорлар тайёрланади. Биласиз, шифокор учун ақл фаросат, шарқона майин мулозамат жуда зарур. Беморга энг биринчи даво-бу ширин сўз. Унинг ўрнини беҳисоб дори-дармонлар боса олмайди. Ширин сўз бемор кайфиятини кўтаради, унинг соғайишига бўлган ишончини оширади. Шу боис, шифокор ўзининг нутқ, муомала маданиятини, сўз бойлигини нафақат мутахассисликка оид, балки бадиий китобларни ҳам ўқиб бориб, ошириши мумкин.

Шифокорни она тилимизга, унинг бебаҳо дурдоналарига меҳри муҳаббати беқиёс, ихлоси баланд ва чексиз бўлиши керак. Халқ оғзаки ижодини, мумтоз адабиётимизни, сўз санъатини муносиб кадрлайдиган шифокоргина ўз

халқининг азиз ва эъзозли хаками даражасига кўтарилиши мумкин.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Миромонович Мирзиёев ҳам ўз маърузаларида: «Бугунги кун болалари эртанги кунги халққа айланади. Ёшларни китобга қайтариш керак. Ахборот-коммуникация соҳасидаги ютуқларни ўзлаштириш билан бирга, ёшларимизни китоб ўқишга қизиқишини кучайтиришга, уларни китоб билан дўст бўлишига, аҳолининг китобхонлик савиясини янада оширишга алоҳида эътибор кўрсатиш лозим», деб кўп бора таъкидлайдилар.

Китобни севган инсон шу Ватаннинг бахтли дилбанди бўла олади. Шу боис бўлса керак, Хисрав Деҳлавий ҳам: «Кимнингки жавҳади бўлса илм фан, у хар жойда азиз, улуг, муҳтарам» деганлар.

Институтимиз кутубхонасида минглаб бадиий адабиётлар, ҳилма-ҳил журнал, газеталар мавжуд. Лекин кутубхонага кириб, уларни ўқиётган талабалар сони канча? Агар талабалардан кутубхонада қанақа бадиий журналлар бор, деб сўраб кўрсак, жавоби бизни кониктирадими? Бизнинг фикримизча, ҳар бир устоз амалий дарс жараёнида 2-3 дақиқа вақт ажратиб, талабалардан бу ҳафтада қандай адабий китоб ёки журнал ёки газета ўқиганлиги ва ундан талаба ўзига қандай ижобий натижа олганлигини суриштирса, китобни аҳамияти ҳақида сўзлаб берса, талабаларга бадиий асар кахрамонларининг олийжаноб фазилатларидан ўрнат олишга даъват этса, талабаларга ўзбек тили кафедрасида китобхонлик мавзуси буйича рефератлар ёздиришса, мақсадга мувофиқ бўлади, деб ўйлайман.

Китоб инсонни қандай яшашга ўргатади.

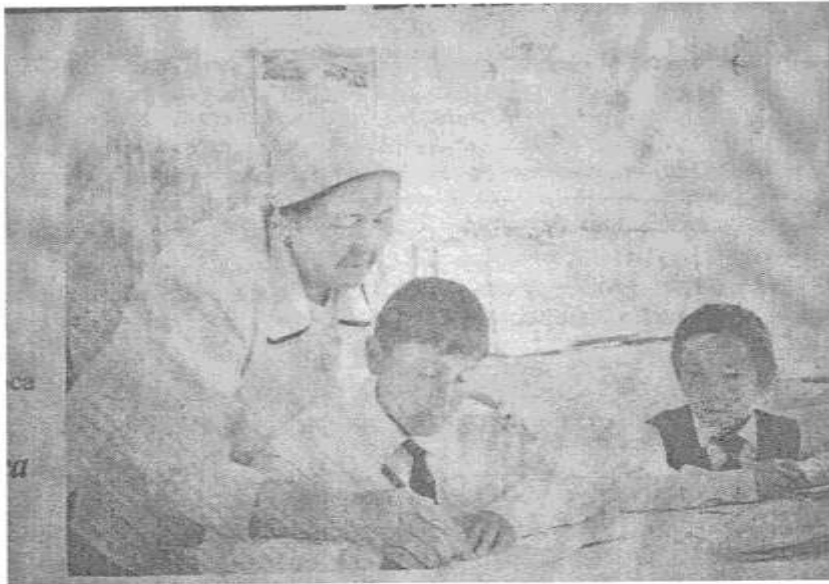
Китоб инсоният яратган шундай мўъжизаки у руҳиятга, қалбга нур бағишлайди. Сеҳрли кучи шундаки, унда шонли ўтмиш нурафшон, бугунги ёрқин келажак бир нуқтада бирлашади. Аслида инсон, ҳаётга ўзлигини англашга, дунёни билишга, ҳамда ундан нажот топишга ҳаракат қилади. Бу йўлда эса албатта китоб унга маёқ бўлади. Китоб ҳеч қачон қаримайдиган, ўз маънавий мулкини авлоддан авлодга элтувчи сеҳргардир. Инсон улғайган сари кўп дўст орттиради. Биринчиси- оғир кунингда ҳам, шодиёна кунингда ҳам, сен билан бирга бўлган чин дўстлар. Иккинчиси- сен билан манфаат учун дўстлашган инсонлар. Бундай инсонлар обрўйинг, давлатинг борида ҳамроҳ, бошинга кулфат тушса бегонага айланади.

Китоб биринчи тоифадаги дўстларга ўхшайди. Энг оғир кунингда ҳам китоб сени ёлғизлатиб қўймайди.

Талабалар билан суҳбатлашиш чоғида бир иқтидорли талабамиз: Абдулла Қодирийнинг "Ўтган кунлар" "Меҳробдан чаён" Примкул Қодировнинг "Юлдузли тунлар" "Авлодлар давони", Ўткир Хошимовнинг "Икки эшик орасида" каби асарлари мени маънавият хазинаси томон етаклаб адабиёт оламига ошно қилди.

Мен бир куни муқовасида "Мартин Иден" деб ёзилган бир китобни кўриб қолдим.

Бу китобда бир суратга кўзим тушди. Унда елканлари шишган кема, кемада узоқларга тикилаётган бола тасвирланган. Негадир бу суърат менга ёқиб қолди. Китобни олиб, қанча варақласам ҳам, бошқа бунақа суърат тополмадим. Бу китобни олиб, уни ўқишни бошладим.

Китоб мени ҳаёт, дунё, орзу, армон, муҳаббат ҳақидаги тасаввурларимни бутунлай ўзгартириб юборди.

Ҳаёт асли фақат курашдан иборатлиги, унга фақат кучлиларгина яшашга ҳақли эканини тушунгандек бўлдим. Асли денгизчи бўлган Мартинни нурга интилиши, қалбида туғилган орзуларини ниҳолдек парваришланиши, мени хайратга солди. Муҳаббатга етишиш илинжи, келажакка ишонч йўлидаги собитқадамлигидан, инсон асли қандай яшаш кераклигини хис қилдим.

Хафталаб туз тортмай, оғир меҳнат қилган, шундай бўлса ҳам келажакка умид билан яшаган Мартиндан ўрнатқилишим кераклигини тушундим.

Ўзувчи “Мартин Иден” тимсолида ҳаётни нақадар оғирлигини, меҳнатни қаттиқлигини ишонч паймол бўлганида, муҳаббат саробга айланиши мумкинлигини огоҳлантирди. Бу китоб ҳаёт зарбаларидан чарчаган, ҳеч кими, суянчиги йўқ келажакка умиди қолмаган, ҳеч нарсага ишонмай қўйган, ҳаётини шунчаки ўтгувчи лаҳзалар деб қабул қилаётган одамни яшашга ўргатади. Асли ишонч ва орзу яшашимиз учун ёрдам берганини англайди ва келажакка олға бошлайди. “Шунда сен туғилдингми, энди яна тишингни- тишинга қўйиб чидаб-чидаб яша” деган шиорни эслатади.

Хулоса қилиб шуни айтаманки, “Мартин Иден” китоби мени келажак учун курашга ўргатди” деб, сўзини тугатди.

Глобаллашув жараёнида “оммавий маърифат” ниқоби остида четдан турли бузғунчи ва ёт ғояларни индивидуализм, эгоцентризм каби бирёқлама қарашларнинг суқилиб кириётганлиги, ижтимоий тармоқлардаги ахлоқсизлик ва зўравонликларнинг тарғиб этилаётганлиги, хавотирнинг нечоғли жиддий эканлигини, яна бир бор тасдиқлайди.

Бу хавфли таъсирлардан йироқланишнинг бир неча усуллари мавжуд.

Улардан энг самарилиси- китобхонликдир.

Давлатимиз раҳбари бугунда ёшларни китоб ўқишга, китобхонликка даъват қилинаётгани бежиз эмас. Ҳақиқатан ҳам инсон қанчалик кўп ўқиса, маънавияти шунчалик

юксалади. Дунёда кечаётган жараёнларни тубдан тахлил қилган ҳар қандай ҳолатнинг ижобий ва салбий томонларини англаб етади . Лекин шуни англаб етиш керакки, ҳамма китоблар ҳам юксак савияда мазмунли эмас.

Китобни танлаб ўқишни ҳам билиш керак. Китоб ўқиган инсон, китоб ўқиб бўлгач, ижобий томонга ўзгариши керак. Агар у ўзгармаса, унинг ўқигани билан, у китобхон эмас китобхўр бўлиб қолаверади.

Мен инсонларни китобхон бўлишларини истаб қоламан.

Китоб ўқишни энди ўргандим

Азиз китобхон! Мен қуйида бир талабанинг маърузасини келтиришни лозим топдим. У маърузасига: "Китоб ўқишни энди ўргандим" деб ном қўйибди. У сўз бошлади: "Коллежда ўқиб юрган пайтимда, она- тили ва адабиёт ўқитувчимиз дарсни шундай берилиб ўтар эдики, бундан ҳеч ким бебаҳра қолмас эди. Дарсларни ўтиш давомида у бизларни китоб ўқишга қизиқтира олди.

Авваллари битта китобни амаллаб бир ойда ўқиб битирсам, энди уч кунда тугатадиган бўлдим.

Мен китоб ўқиш жараёнида ишонинг, асардаги воқеалар ичида, қахрамонлар билан ёнма-ён яшашни ўргандим.

Том маънода айтганда, китоб ўқишни энди ўргандим.

Айниқса, Ойбекнинг «Навоий», Одил Ёкубовнинг «Улуғбек хазинаси», Пиримқул Қодировнинг «Авлодлар довони» романларини мутолаа қилаётиб, мозий кино тасмаларидек кўз олдимда кетма-кет гавдаланди.

Фёдор Достоевскийнинг «Жиноят ва жазо» асарида рухият оламининг барча кўчаларига кириб чиқдим, Нодир Думбадзенинг «Абадият конуни» асари эса менга

инсонларга хамиша яхшилик қилиш ва ёрдам қўлини чўзиш абадият қонуни эканини ўргатди.

Китоб ўқиб, мен янгидан-янги дўстлар орттирдим. Бир тенгдошим билан суҳбатда у: «Болалигимдан китобга меҳрим бўлакча, китоблар ичида катта бўлганман» деди.

Айтишича, унинг отаси мактабда ўқитувчи бўлгани учун ҳамма оила аъзоларини зиёли бўлишини истар экан. Оила даврасида ҳар ким қайси китобни мутолаа қилаётганини сўрар экан, суҳбат ўз-ўзидан баҳс, мунозарага айланиб кетар экан. Ана оилада китобхоннинг тарғиботи.

Мен институтда 1-2 курсларда ўқиб юрган чоғларимда ўзбек тили ва адабиёти кафедрасида устозлардан кўп яхши сабоқларни олганман. Мен кўп адабий китобларни ўқиб юраман.

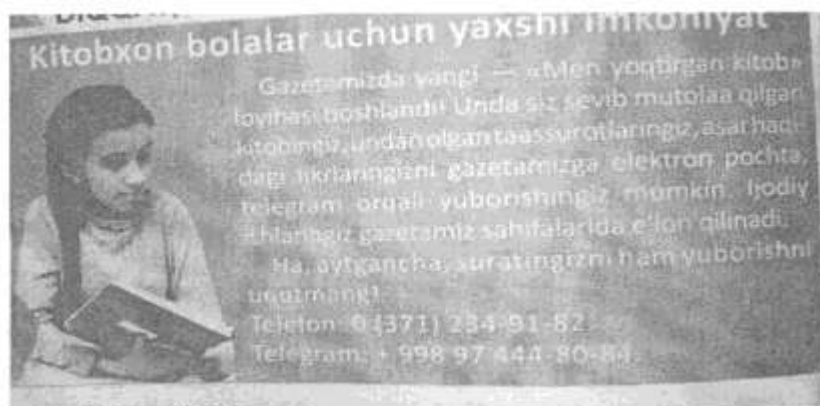
4-курсда устозимиз Одил Салоҳиддинович Салоҳиддинов ҳар бир ўтилатган мавзунинг тарбиявий томонини ҳаётий мисоллар билан очиб борди, бизни маънавият оламига яна етаклади. Мен бу устознинг ўзи ёзган маънавият рукнидаги китобларидан ўқиб, кўп маънавий озуқа олдим. Китобни севишни, уни қандай ўқишни бу устозимдан яна билиб олдим.

Мен устознинг беморлар кўригида қатнашиб, ўқиган китоблар сабоғи, ёди мулоқат пайтида қанчалик зарур эканини тушуниб етдим. Устозни беморлар кўригидан сўнг палатадаги беморлар билан суҳбатлашганимда, улар устоз сўзларини тинглаб, тузалишга бўлган ишончлари ортганини, кайфиятлари кўтарилганини кўп бора таъкидлашди. Буларнинг хаммаси менимча кўп китоб ўқишдан бўлса керак.

Мен ҳам устоздек шифокор бўлишга ният қилдим. Бирор машғулот билан банд бўлган инсон вақтини беҳуда сарфламасдан, бекор юрмасдан, ўзи учун белгилаб олган марра сари илдамлар экан. Мен китоб ўқиб, мушоҳада ва мулоҳаза юритишни ўрганаёпман.

Машҳур ёзувчилардан бири: «Умид билан суқилган таёқ, бир кун берар меваю, япроқ» деб ёзади. Бир нарса аёнки, мен ҳам умид билан таёқ суқдим, яхши, эл севган шифокор бўламан, мевасини эса эл билан баҳам кўраман, деган умиддаман”.

Китоб хақида яна нималарни биламиз?

Китоб-миллатнинг ақл кўзини ёритувчи одобдир. Китоб-товушсиз кўмақдош, тўғри йўл ва инсон ички дунёсини бойитувчи дўстдир.

Шоира Зебинисо китоб хақида: «Менинг умр йулдошим ҳам китоб, бахтим ҳам китоб, хатто жаннатим ҳам китоб» деган экан.

Бобомиз Амир Темур: «Китоб бизга бунёдкорлик, ақл-идрок, илму донишнинг асоси, ҳаётни ўргатувчи мураббийдир» деган бўлса, атоқли адиб Асқад Мухтор: «Китоб бойлик, фақат сотиб олингани эмас, ўқилгани» деган экан.

Китоб ўқиб юрадиган инсонларнинг ақли зукко, руҳияти теран, тили бурро, нотиклик сифатлари юқори бўлади, давра суҳбатида тингловчилар диққатини ўзига осон жалб эта олади. Китоб ўқийдиганларни ҳам уч тоифага бўлиш мумкун. Булардан биринчиси—китобхўр-у китобларни йигади-ю, лекин уларни ўқимайди. Иккинчиси—китобдон-у дуч келган китобни танламай ўқийверади, вақтини бекор ўтказади. Учинчиси— китобхон-у китобни танлаб ўқийди ва уни уқади, ундан маънавий озуқа олишни билади.

Қишилар ўртасидаги муомалада қатор нуҳсонлар мавжуд, уларни яхши тарбия, яхши китоб ўқиш билан бартараф этиш мумкин. Айримлар тараққиёт сабаб ҳозирда китоб ўрнини телефон, компьютер эгаллади, дейишмоқда. Яхши кўрсатув, фойдали эшиттирувни ҳам фойдаси яхши, аммо барибир улар китоб ўрнини боса олмайди. Яхши китоб ўқиш ва уқишда гап кўп. Болага насиҳат қилишнинг энг самарали усули--- болага китобдан ўрганган ибратли ривоятлар, эртаклар айтиб беришдир.

Сиз китобни қўлга олганингизда жиддий тортасиз, саҳифаларини ўқиш асносида диққатингиз бир нуқтага жам бўлади. Сиз воқеалар, образлар оламига шўнгийсиз. Буни биргина, қўл телефони, хатто интернет ҳам бера олмайди. Китоб ўқимайдигон инсонларнинг савияси жуда паст бўлади. Сизлар, қуйидаги бир мисолга эътибор берингларчи!!!

Мустақиллик даврида, яни 1950-йиллар бўлса керак, Тбилисининг «Динамо» футбол жамоаси аъзоларининг сиёсий билимларини текширмоқчи бўлишибди. Хайъат аъзолари ўтирган хона деворида ўша пайтдаги сиёсий партия бюроси аъзоларининг партретлари илиб қўйилган экан. Хонага биринчи бўлиб футбол жамоси капитани Слава Метревелини чакиришибди.

Слава! Мана бу деворда илиниб турган расмдагилардан биринчиси ким? деб савол беришибди. У: «Билмайман» дебди. Мана бунисичи деб, иккинчи партретни кўрсатишибди. У яна «Билмайман» дебди. Хайъат аъзолари: "Диққат, билан қара бу ким?" дейишибди. У бўлса: " Уни қаёқдан билай, у бизни командадан эмас" дебди. Хайъат аъзолари: " Оббо галварс, ўз отангни ҳам танимайсанми, бу доҳимиз Иосир Сталин бўлади" дейишибди. Шунда Метревели: «Тушундим, лекин бу одам нега менинг отам бўларкан, мени ўз қиблагоҳим борку» депти. Шунда хайъат аъзолари; Сталин ҳам сенинг отанг, агар билсанг» дейишибди.

Шу вақт эшиқда турган команда аъзоларидан Месхи деган футболлист шу савол- жавобларни эшик тирқишидан эшитиб турган экан. Навбат унга келибди. Ҳайъат аъзолари Месхига бир портретни кўрсатиб: "Бу ким?" дейишибди. Месхи унга қараб: "Танимайман" дебди. "Бунисиничи" деб иккинчи портретни кўрсатишибди. У яна елкасини кисибди. Мана бу мўйловдор одам ким? деб Сталин портретини кўрсатишибди. Шунда Месхи: Бу «Метревилининг отаси» дебди. ҳамма хайъат аъзолари хайрон бўлиб, «Ие, буёги қандай бўлди?» дейишибди. Сўнг улар: «Хўб, манна бу расмдаги ким?» деб навбатдаги портретни кўрсатишибди. У Берияни портрети экан. Месхи бўлса: «Бу киши хойнахой Метревилини амакиваччаси бўлса керак» деган экан.

Китоб ўқимайдиган инсон шу ҳолатга тушадида. Китоб ўқимайдиган инсон шоир билан ёзувчини фарқига бормай, айрим ҳолларда ҳалқ орасида муомалада изза- бўлиб қолади.

Севимли ёзувчимиз Тохир Маликни биласизлар. У шоирми ёки ёзувчимиз, бунга аҳамият бермай, у билан учрашувда бир инсон унга қараб: "Сиз охириги шеърларингиздан ўқиб беринг," дебди. Тохир Малик шоир эмас, ёзувчи. Шундай бўлсада у бу савиясиз, фахм-фаросатсиз инсонга қуйидагича жавоб берган экан: "Ер хайдайдиган еринг бўламан, бугундан бошлаб эринг бўламан. Мана шу менинг биринчи ва охириги шеърим бўлсин", деган экан.

Азизлар! бундай ҳолатга тушиб қолмаслик учун китоб ўқинг, уни севинг!

Мени улғайтирган асар

Кафедрада ўтказилаётган маънавий соатларининг бирида бир талабамиз сўз олиб, китоб ҳақида қуйидагиларни баён қилди. Уни сиз азиз китобхонларга айнан келтираман. У ўз маърузасига " Мени улғайтирган асар", деб ном қўйибди.

Китоб инсонни улғайтиради деганлари рост экан. қанча кўп китоб ўқисанг, ҳаётга бўлган қизиқишинг, дунё қарашинг, ўзингга бўлган ишончинг ортаверар экан. Мен мактабда Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар» романини ўқиб, назорат ишида «5» баҳо олганман. Аввалига мен китобни фақат «5» баҳо олиш учун ўқиб чиққан бўлсам, иккинчи бор бошқача таассурот билан мутолаа қилдим. Китоб мени ўзига оханграбодек боғлаб олди.

Онажоним ҳам бу китоб ҳақида тўлқинланиб гапириб берди. Асардаги қаҳрамонлар, айниқса, Кумуш образи мени китобни яна ўқишга ундади. Шу кун тундан қарз булиб қолдим. Гўё китобни ёпгудек бўлсам, яхши кўрган фильмим тугаб қолади-ю, мен уни ўтказиб юборадигандек. Баъзида Кумушга раҳмим келди, баъзида Зайнабнинг қилган ишидан аччиқландим. Хатто Отабекка икки эмас, уч ўт орасида қолганига куюндим ҳам. Ёзувчи асар қаҳрамонларини шундай танлаганки, агар бут бўлмаса, асар ўзига ўхшамай қоладигандек. Хуллас, ўша китоб мени жасоратга, меҳр-муҳаббатга ўргатди.

Мактабни битириб, коллежга кирдим. Энди ўзимни анча улғайгандек сездим. Коллеждаги адабиёт дарсида устозимиз « Ўтган кунлар » романи ҳақида маълумот бериб, шу китобни ўқишни тавсия қилди. « Мен бу китобни ўқиганман » дедим ҳаммадан олдин. Устозимиз эса « Яна ўқинг зарар қилмайди » деди табассум билан. Бу китобни қанча ўқисангиз, шунча кам қаҳрамонларга разм солинг, уларни ўрганинг, ўзингиз учун кашф қилинг”, деди устоз вазифани тушунтира туриб.

Баъзилар ўқиган китобини қайта ўқигиси келмайди, аммо менда ундай бўлмади. Худди китобни биринчи бор қўлга оляпману, ундаги воқеалар яна хайратга соладигандай туюлаверди. Энди катта одамнинг нигоҳи билан ўқий бошладим. Қаҳрамонларни таҳлил қилдим. Тарихга назар солдим. Хуллас фикрлашни ўргандим.

Хозир институт талабасиман. Буни қарангки ўқишим жараёнида яна ўша севимли асарим ошно бўлди. Эндиликда қаҳрамонлар устидан ўзим билганча ҳукм чиқара бошладим. Китобни ўқишни эмас, уқиб олишни ўргандим. Ҳақиқатдан ҳам китоб инсонни улғайтирар экан. Китобдаги ҳар бир сюжет китобхонни ниманидир ўрганишга, мушоҳада қилишга ундаркан.

Масалан, асарнинг манна бу жойи ҳақиқатда ўзбек хонадонида келинга ҳурмат, қайнота ва келин ўртасидаги кўринмас парда – андишанинг юқорилигини намоён этган. « Кумуш уялиб, зўрғагина салом берди ва Юнусбек хожининг яқинига келиб, буйин эгди. Хожи қўли билан Кумушнинг елкасига қоқиб, суйди ва Кумушнинг манглайига тегизиб олган ўз қўлини ўпди. Буни қарангки, Юнусбек хожи мана шу билан келинига бахт тилади, оиласига қабул қилди. Бу, албатта, ўзбек оталарига хос фазилат.

« Ўткан кунлар » асарини хозир ҳам ўқир эканман, китобдан ўрганадиган нарсаларим хали ҳам кўп эканлигига амин бўлдим. Гўё китоб мен учун ёзилгандек. Отабек ва Кумуш ўртасидаги муҳаббатни кўриб мени ҳам ўзгача бир хис қамраб олди. Кумушнинг ботиний ва зохирий гўзаллиги кўзларимни қамаштиргандек эди. Мен бу асардан ёрга садоқатни, чексиз муҳаббатни, қуёш янглиқ меҳрни, ота-онага ҳурматни, аёлларга хос андишани, маъсумаликни, сўнмас севгини ўргандим.

Оилада китобнинг ўрни

Китоб-бу мўъжиза. Китоблар замон тўлқинларида сузувчи ва ўзини қимматбаҳо юкини авлодлардан авлодларга авайлаб элтувчи тафаккур кемасидир.

Мутолаа жараёнида инсон тафаккури чексизлик бағрига саёҳат килиб, кандайдир сирли равишда китоб билан узилмас алоқа ўрнатади. Китобхон асарнинг ичида яшайди, қахрамонлар тортган руҳий азоблару, эришган шодликларига ҳамроҳ бўлади.

Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки, китобга муҳаббат, мутолаага эътибор, энг аввало оилада шаклланиши керак, деб ўйлайман.

Китобга чуқур ҳурмат билан қарайдиган оила муҳотида ўсган фарзанд ҳам унга меҳр қўяди. Айнан болалик пайтида ўқилган китоблар инсон хотирасида абадий муҳрланади.

Шунинг учун ҳам мен мактабда ўқиб юрган давримда мутолаа қилган асарларим « Сариқ девни миниб » дан « Алвидо болалик » гача, « Ўтган кунлар »дан «Фарғона тонг отгунча »га қадар бўлган хотираларим қалбимнинг тўрида жойлашгандир.

Бугунги кунда аксарият ёшлар китобга беъэтибор бўлиб бораётгани киши дилини хира қилади.

Савол туғилади. Охирги пайтда ёшлар нега китоб ўқимай қўйишди? Ким бунда айбдор? Кўзни чирт юмиб тан оламизки, маънавий қашшоқликка юз бураётган ёшлар ичида сизу-бизнинг дўстимиз, яқин инсонларимизнинг ҳам бўлиши шубҳасиз.

Орамизда « Болада китоб ўқишга бўлган иштиёқни ошириш ўқитувчи ва мураббийларнинг иши » дейдиганлар кўп топилади. Аммо улар қаттиқ янглишадилар.

Уйда кўлига китоб олмаган боланинг мактабда қандай ўқишини тасаввур қилиш амри маҳол.

Ўқитувчи болада мавжуд китобга меҳр туйғусини шакллантиради, холос. Шу сабабли ҳам ота-оналар фарзандларининг маънавий камолотга эришишида биринчи рол ўйнайди, деб ўйлайман.

Бироқ масаланинг бошқа томони ҳам бор: агар ота-онанинг ўзи китоб ўқимасачи?

Яқинда шунга доир воқеанинг гувоҳи бўлдим. Бекатда бир таниш аёл билан тасодифан учрашиб қолдим. У менга «Қизимнинг она тили ва адабиёт ўқитувчиси «Ўтган кунлар» асари асосида кичик бир сахна кўриниши тайёрлаётган экан. Қизимга ҳам рол берибди. У қизимга: «Ролга яхшилаб тайёрлан, керак бўлса асарни ўқиб чиқ» деб қаттиқ тайинлабди. Қизим уйга келиб : «Онажон, шу асарни қачонлардир ўқиган бўлсангиз озгина ҳикоя қилиб беринг» деди. Биринчи марта номини эшитиб турган китобни ўқимаганим учун, уни қандай асар эканини билмадим. Сизни кўрганим яхши бўлди, шуни ўқиган танишларингиз борми? деб сўраётган эдим» деди. Бу савол менда қандайдир аянч ва хайрат хиссини уйғотди. Назаримда фарзандининг олдида мана шундай вазиятга тушиб қолиш ота-она учун жуда ачинарли хол бўлса керак, деб ўйлайман.

Ўзбек романчилигига асос солган Абдулла Кодирийдек буюк ёзувчимизнинг каттаю-кичikka ёд бўлиб кетган асарини билмаслик – бу фожиа, бу уят, деб ўйлайман.

Шу боис, мен ўйланиб қолдим, аввало ёшлар китоб ўқимай қўйди, деб эмас, айрим ота-оналар китобга бефарқ, деб айтсак тўғрироқ бўлармикан?

Яна бир масала, хозирда, китоблар кўп. Айрим китоблар ўта пухта, айримлари саёз, маъносиз ҳам деса бўлади. Шу боис, яхши китоб танлаб ўқий олиш ҳам юксак дид ва маҳорат талаб этишини унутмаслик керак, деб ўйлайман.

Бу ҳолатдан қутилиш учун нима қилмоқ керак? Менимча, Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг 2017 йил 13 сентябрдаги «Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш, ҳамда тарғиб этиш бўйича комплекс чора тадбирлар дастури» тўғрисида чиқарган қарорининг ижроси сифатида китоб мутолаа қилиш ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилишга оид фаолиятни барча жойларда таъминлаб, китоблар сонини эмас, китобхонлар сонини оширишга асосий эътибор қаратиш лозим.

Кутубхоналарга ёшларни жалб этиш, уларнинг ёши ва дунёқарашига мос китобларни янада кўпайтириш керак. Энг асосийси оилада китобхонлик маданиятини юксалтириш зарур.

Аввало фарзанд ота-онасининг китоб ўқиётганини кўрсин ва улардан ибрат олсин. Ота-оналар болаларининг қўлларидан ушлаб китоб дўконларига олиб борсинлар, у ердаги минглаб китобларни кўрсатсинлар, айримларини олиб бериш билан уларни китобхонликка рағбатлантирсинлар.

Яна оилада ота-оналар фарзандларини қизиққан йўналишдаги тўғарак ва машғулотларга жалб этишлари керак. Шу машғулотларга дахлдор китобларни олиб бериш билан боладаги истеъдод ва иқтидорни юзага чиқариш мумкин. Шу тарзда фарзанд болалиқдан китоб ўқишга бўлган эҳтиёжни хис қилади.

Демак, ёшларни мустақил фикрлай олсин, ўз устида ишласин, дейилса уларни кўпроқ китобга ошно қилиш керак, деб ўйлайман.

Фидойи маърифат тарқатувчи

Немис ҳалқининг буюк шоири ва файласуфи Гёте «Мутолаа кучли санъатдир» деган эди.

Хозирда онгимизни турли ҳил сериаллар, кино-фильмлар, концертлар ва шоулар тинимсиз «бомбардимон» этиб турган бир даврда, бу кучли санъатни эгалламоқ кишидан кучли ақл ва олий тоифадаги фаросатни талаб қилади.

Маъно-мантқиқсиз фильмлардаги кадрлар, санъатни оёқости қилаётган куй-қўшиқлардан, бепарда қизиқчиликлардан енгил завқ олишга ўрганган мияси дангасаликка мойил кишиларни мутолаага жалб қилиш осон эмас. Бу вазифани адо этиш катта фидойиликни талаб этади.

Фидойилик ҳақида гап кетганда, қардош Туркияда «Эшакчи кутубхоначи» номи билан машҳур бўлган Мустафо Гўзалкўз ибрати мисол бўла олади.

23 ёшли Мустафо Гўзалкўз Навшаҳар провинциясининг Ўргуп шаҳридаги «Тақсин оға» номли катта кутубхонага кутубхоначи этиб тайинланади. Болалигидан мутолаага меҳр қўйган Мустафо ҳаяжон билан кутубхонага келувчиларни кутади. Лекин 10 кун ўтса ҳам кутубхонага ҳеч ким келмайди. Шунда у атрофдаги дўконларга, хунармандларнинг устахоналарига кириб, у ердагиларни мутолаага даъват қилади. Лекин у ердаги кишилар: «Биз китоб ўқиб ўтирсак, болаларимизни ким боқади? Тирикчилик нима бўлади? Китоб ўқиш-ташвиши йўқларнинг иши» дейишади.

Мустафо хокимиятдаги маъмурларга бу ҳақда хабар беради. У ердаги совуққон, кибрли амалдорлар: «Эй, нима

қиласан бошингни оғритиб? Жойингда тинчгина ўтиравермайсанми, маошингни вақтида олаётганг бўлсанг. Ўқиш-ўқимаслик шахсий масала. Керак бўлса ўқишсин, ўқишмаса садқаи сар», дебилар.

Ёш кутубхоначи бу билан тинчимай, ўзича ўйлай-ўйлай хокимиятдан бир эшак ажиратиб беришларини сўрапти. Унга битта эшак беришибди.

Кейин у 100 тадан китоб сиқадигон иккита сандиқ ясаттириб, сандиқларнинг устига «Сайёр кутубхона хизмати» деб ёздирибти. Кутубхона эшигига «Иш кунидушанба ва жума» кунлари деб ёзибди-да, ўзи сандиқларга китобларни тўлдириб, қишлоқма-қишлоқ юриб, у ердаги китобларни қишлоқ ахлига шарҳлаб берабошлади.

У: «Бу китобларни сизларга ўқиш учун ташлаб кетаман. Роппа-роса 15 кундан кейин уларни олгани келаман ва ўрнига бошқа китоблар келтираман. Сизлар эса ўқиган китобларингиздан олган таъсуротларингизни мен билан ўртоқлашасизлар, дер экан.

Жонкуяр кутубхоначи шу тариқа ўнлаб қишлоқларни кезиб, китоб ва мутолаа тарғиботи билан шуғулланади. Қишлоқ ахли айниқса болалар уни хар келишини интизорлик билан кутишадиган бўлишади. Бу харакатлар ёзнинг жазиримасида ҳам, қишнинг қаҳротонида ҳам амалга оширилаберади. Ахоли бир неча юзлаб ўзларининг ва чет эл адабиётининг нодир асарларни ўқиб, мағзини уқиш бахтига муяссар бўла бошлабдилар. Энди одамлар кутубхонага ҳам кела бошлашибди, лекин у қиз-аёлларнинг кутубхонага келмаётганлигини сезибди.

Қиз, аёллар – келажак авлод тарбиячилари. Келажак авлод тақдирини китоб ўқимайдиган оналар қўлига топшириб бўлмайди? деб ўйлаб, уларни ҳам кутубхонага келиш йўлларини қидира бошлабди. Аёлларнинг кўпчилиги

тикиш-бичиш билан шуғулланишар экан. Улар бу ишларни қўлда бажаришар экан, шу сабабли китоб ўқишга вақт ажратишлари қийин экан.

Мустафо тикув машиналарини ишлаб чиқарувчи «Зенит» ва «Зингер» компанияларига мактуб йўллаб, агар улар тикув машиналарини кутубхонага хадя қилишса, компанияларини номини кутубхонанинг пештоқига ёзиб қўйишини, халқ уларни доимо дуо қилишларини баён қилибди. Шу тариқа «Зенит» компанияси 9 та, «Зингер» компанияси 1 сўнгги русумдаги тикув машинасини хадя қилишибди. Бу, бу компанияларнинг биринчи хомийлик иши бўлган экан.

Мустафо кутубхонанинг сешанба кунини «Кутубхонада аёллар куни» деб эълон қилибди.

У жорий этган тартибга қўра, шу куни кутубхонага келган аёллар тикув машиналаридан бирнеча соат фойдаланиш ҳуқуқига эга бўларканлар, фақат хафтада биттадан китоб ўқиш ва ўқиганидан олган таъсуротини бошқаларга айтиб бериш шарти билан.

Натижа Мустафо ўйлагандан зиёда бўлибди. Сешанба кунлари кутубхона атрофидаги махаллалар ва яқин қишлоқлардан қиз-жувонлар кела бошлабди. Тикув машина 10 та бўлгани учун, унга навбат кутаётганда аёллар кутубхонадан китоб олиб ўқиб ўтирар эканлар.

Улар орасида саводсиз, ўқиш-ёзишни билмайдиганлар ҳам кўп бўлибди. Мустафо рафиқаси билан бундай аёлларга китобларни овоз чиқариб ўқиб беришар экан. У аёлларда ҳам китоб ўқишга қизиқиш бошланибди. Бу аёлларда ўқиш-ёзишни ўрганишга бўлган истак кучайганини кўрган кутубхоначи хафтанинг бир кунини «Кутубхонада сабоқ

куни» дея эълон қилиб, хохловчилар учун ўқиш-ёзишни ўргатадиган курслар ташкил қилибди. Аёллар сабоқ чиқарабошлабдилар.

Мустафо шу билангина чекланиб қолмабди. Гилам тўқишга оид энг мукамал ёзилган қўлланмалардан топиб, уларни ўзи ўқиб, ўрганибди, ва янгича усулда гилам тўқишни босқичма-босқич ўргатувчи курслар ҳам ташкил қилибди. Бу курсларни тамомлашган аёллар ўз қишлоқларига бориб, гилам тўқишнинг янги технологияларини бошқа қизларга ҳам ўргата бошлабди. Натижада худудда гиламчилик шаклиниб, тез орада марказий бозорларга қўлда тўқилган, юқори сифатли гиламлар юборила бошланибди.

Халқ орасида бу кутубхоначининг обрўси ва шухрати кундан-кунга ошиб борибди. ҳамма ерда хасад деган ёмон иллат бор. У ерда ҳам амалдорлар кутубхоначига хасад билан қарай бошлашибди. Хасадчилар: «Кутубхоначи давлат белгилаган маошдан қониқмай, пул дардида қишлоқ одамларининг бошини айлантираяпти» деб юқори ташкилотларга шикоят хати йўллашибди. Ваҳоланки, у ҳеч кимдан пул олмай, фақат давлат белгилаган маош билан кун кечирар экан. Уни текширгани келган ҳайъат аъзолари унинг фаолиятдан камчилик топмабдилар.

Лекин хасадчилар тек турмай, судда даъво очишга эришибдилар. Суд: «Кутубхоначи Мустафо Гўзалқўз ўз ваколати доирасидан ташқарида, расмий руҳсатсиз фаолият юритган» деган айблов билан эллик ёшга етган кутубхоначини мажбурий равишда нафақага чиқариш ва фаолиятларининг барчасини тўхтатиш ҳақида қарор чиқарибди. Кўрдингизми, хасаднинг кучини. Кутубхоначи 2005- йили 85 ёшида вафот этибди.

Лекин кенг омма вакиллари чин маънода зиё тарқатган бу инсонни келажак авлодлар унутмасин дея, Навшахар провинциясининг Ўргун шаҳарчасида кутубхоначи Мустафо Гузалкўз ва эшагининг хайкалини барпо этибдилар. Бутун мамлакат уни танийдиган бўлибди. Шу кутубхоначи фаолиятдан ўрнак олиб, бугун ҳар биримиз, ўз маҳалламизнинг, қишлоғимизнинг, шаҳримизнинг зиё тарқатувчиси, маърифат улашувчиси бўла олишимиз мумкин. Бунинг учун биздан кучли истак, ақл-фаросат, билим ва сабир-бардош талаб этилади. Бизни шундай фидойи инсонларга эҳтиёжимиз бор.

Китоб ҳақида донолар фикрлари

1. "Ўзимдаги барча яхши фазилатлар учун китобдан миннатдорман"

Максим Горький.

2. "Китоб ўқишни одат қилмаган оила-маънавий қашшоқ оиладир"

П.А.Павленко.

3. "Китоб сени ҳали сен кўрмаган дунёга олиб боради, сен эшитмаган сўзларни айтади"

Герцен.

4. "Одамлар ўқишдан тўхташлари билан фикрлашдан ҳам тўхтайдилар"

Дени Дидро.

5. "Китоблар эҳтироссиз, бироқ садоқатли дўстдир"

Гюго.

6. "Китоблар инсоният фикри дурдоналарини тўплаб авлодларга етказди"

Ойбек.

Болага китоб беринг!

Осмонларда юрганлар,
Олтин сарой қурганлар,
“Не берай?” деб турганлар,
Болага китоб беринг!

Бола оққуш, оқ каптар,
Дунёлардан беҳабар,
Ёвузлик топмай хабар,
Болага китоб беринг!

Қинғир йўлга кирмасдан,
Пешонага урмасдан,
Кимдир пичоқ бермасдан,
Болага китоб беринг!

Интернет деган аждар,
Симидан оқар захар.
“Дод” демай рўзи маҳшар,
Болага китоб беринг!

“Кел!”-дея имлар тузоқ,
Қабр қазир, қазир чоҳ,
Минг-минг астағфируллоҳ,
Болага китоб беринг!

Кўзи очиқ кўрмасдан,
Шайтон йўлдан урмасдан,
Отадан юз бурмасдан,
Болага китоб беринг!

Хонлар каби юрганлар,
Хонсаройлар қурганлар,
“Не берай?”-деб турганлар,
Болага китоб беринг!

Дерсиз: "Пул йиғиш керак...
Олтину кумуш керак..."
Худодан қўрқиш керак,
Болага китоб беринг!

Бухорий-сарварим у,
Термизий-анварим у,
Маҳмуд Замахшарий у,
Болага китоб беринг

Навоийни билсин у,
Ўнингизга келсин у,
Бахтли бола бўлсин у,
Болага китоб беринг!

Кўзларни очиш керак,
Ғафлатдан қочиш керак,
Қанот чикариш керак,
Болага китоб беринг!

Хазинайи жаҳон у,
Кичик Абу Райхон у,
Сизга караб ҳайрон у,
Болага китоб беринг!

Кескир қилич бўлсин у,
Китобга ўч бўлсин у,
Енгилмас куч бўлсин у,
Болага китоб беринг!

Буни билиб қўйганингиз маъқул.

1. Беш нарса беш нарсага сабаб бўлади.

Кўзни ҳаромдан тиймаслик- зинога.

Таъмагирлик-пушаймонликка.

Қаноат-Аллоҳнинг тақдиридан рози бўлишга.

Кўп сафар қилиш- маърифат-илмга.

Ҳаддан ортиқ тортишиш-хусумат, адоватга.

2. Беш нарса беш нарсани олиб келади.

Истиғфор-ризқни.

Кўзни ҳаромдан тийиш-фаросатни.

Ҳаё-яхшилиқни.

Юмшоқ гапириш-эҳтиёжларини битиришни.

Ғазаб-пушаймонликни.

3. Беш нарса беш нарсадан сақлайди.

Мулойимлик-ғазабдан.

Аллоҳдан паноҳ сўраш-шайтоннинг ёмонлигидан.

Шошилмаслик-пушаймонликдан

Тилни тийиш-хатодан.

Дуо- қадардаги ёмонликдан.

4. Беш кишининг борлиги бахтдир.

Ота-онасига яхшилиқ килувчи фарзанд. Солиҳа рафиқа.

Вафодор дўст. Мўмин кўшни. Фақиҳ олим.

5. Беш нарса беш нарса билан катталашади.

Гулхан-ўтин билан.

Шубҳа-гумон билан.

Қўполлик-ёмон муомала билан.

Хусумат-хатоларни ўзаро кечириб юбормаслик билан,

Яқинлар ўртасидаги алоқаларнинг узулиши-ҳол-аҳвол сўраб турмаслик билан.

6. Беш нарса беш нарса билан ёқимли бўлади.

Соғлик-яхши ҳаёт билан.

Сафар-яхши ҳамроҳ билан.

Чирой-ғўзал хулқ билан.

Уйку-хотиржамлик билан.

Тун-Аллоҳнинг зикри билан.

7. Қуйидагилар қандайлиги беш ҳолатда билинади.

Дарахт-меваси пишганда.

Аёл-эри камбағаллашиб қолганда.

Ростгўй киши-кийинчилик вақтида.

Мўмин-синов келганида.

Сахий-унга одамларнинг ҳожати тушганида.

ДОНОЛАР БИСОТИДАН

I. ОДОБ ВА АҲЛОҚ БОРАСИДА

1. Ерни қаттиқ тепса юраринг бордур,
Эшикни қаттиқ тепма кираринг бордур,
Бировга қилма дилозорлик,
Бир кун қайтиминг оларинг бордур.

2. Кўнгил деганлари мисоли шиша,
Синиб қолмасин у, асра ҳамиша.

3. Ношукур бўлиш яхши эмас. Сабр қилиб, нафсни тия билиш керак. Кимки бунга қобил экан, сув сойликни, ўрдак кўлни топгани каби, хушбахтлик ва саодат эшиклари унга очилади.

4. Ўз нафсин мағлуб этаолган марддир,
Ғийбатдан узоқроқ кетаолган марддир.
Номард тепиб ўтар йиқилганларни,
Ожизлар кўлин тутаолган марддир.

5. Агар сен бевафо бўлсанг, вафосиз бевафодан қоч!
Вафонинг қимматин билмай, юрвчи норасодан қоч!

Қошинда инчинин мақтаб, йўғингда юргувчи нолиб,
Тилига дил эмас пайванд, мунофиқ дилқародан қоч!

6. Яхши одам бўлмоқ эрсанг ҳулқи атворинг тузат!
Тил билан дил синдирувчи баъзи озоринг тузат!
Тан ва жонинг бўлсаки соғ шукрини айлаб бажо,
Ёш чоғингни елга бермай касб ила коринг тузат!

7. Дунёда меҳмонлар дунё талашса,
Хешу акраболар ола қарашса,
Бир-бирига ҳасад нигоҳ қадашса,
Ҳайқиригим келади, шундайин дамлар,
Бағри кенгроқ бўлинг, азиз одамлар!

8. Бўлсангчи агар раҳбар ҳар ишда адолат қил,
Бир хилда насиҳатни тинглашга хуб одат қил.
Қошинга бўлиб мухтожманд одам келса,
Бор сенда ахир имкон, албатта иноят қил.

9. Насиҳат ҳақиқий даво, уни ичган одам, ёқимсиз
хулқлардан озод бўлади.

10. Ростгўйнинг ҳамиша юзи ёруғ, дили шод бўлади.

11. Чўққига чиқиб, ҳарсангтош кулатиш, бировнинг миннатини кўтаришдан енгилроқдир.

12. Инсон шарафининг ривожини – адаб,
Қадри қимматининг гултожини – адаб.
Балою қазодан омон сақловчи,
Қалқону восита, иложини – адаб.

13. Адаб билан инсон иззат топади,
Обрўю, шарафунинг хизмат топади.
Адаб соҳибига сўзлашган киши,
Руҳига дармону, қувват топади.

14. Хомтақдан ҳар бир тоқ камолга етур,
Барги ҳаво олиб, шамолга етур.
Хомтақ қилинмаса инсон феъли ҳам,
Ғовлаб кетиб, охири заволи етур.

15. Беш дақиқа сабр дилни ёритади, беш дақиқа бесабр кимнингдир дилини оғритади.

16) Таъмагир-қайси мартабада туришидан қатъий назар-қулдир.

17) Гўзаллик суръатдагина эмас, сийратдадир.

18) Кийим, либос инсонни нафақат ташқи таъсирлардан химоя қилади, балки у либос эгасининг фахму-фаросатини кўрсатиб берувчи ойнадир.

19) Ёнаётган сигарет билан бирга инсон учун энг бебаҳо бойлик-саломатлик ҳам ёнади.

20) Ёшлар орзу билан, кексалар хотира билан яшайдилар.

21) Шодликда қувониб, армондан хикмат излаб яшамоқ керак.

22) Тўйгача кўзларингни каттароқ оч, тўйдан сўнг эса каттароқ юм.

23) Эзгу хулқ дўстликни, ёмон хулқ-душманликни келтиради.

24) Агар юрсанг пиёда, умринг бўлур зиёда.

25) Номусни дарахтдан ўрганинг! Қаранг! У хаёт шарбатлари юраётган танасини қобиқ билан ўрайди. Агар уни бирор жойи кесилса, дархол шу жой ўрнини қобиқ билан беркитабошлайди. Унда хаё ҳукмрон. Яшаш зарурияти шуниси тақазо этади.

26) Худодан умр бер, деб сўраётганларни кўрдим, бахт бер, деб сўраётганларни кўрдим, фарзанд бер, давлат бер деб сўраётганларни кўрдим, фақат: "Эй яратган эгам, мен нодонга бир чимдим ақл бер, деб сўраганларни кўрмадим.

27) Бу қисқа хаётда кимдир бу дунё устунига бир гишт қўйса, кимдир уни кўчириб, дунёдан ўтади. Биз гишт кўювчилардан бўлайлик.

28) Барча қилинадиган ишлар ниятга боғлиқ. Инсон ниятига яраша ё савобга, ё гуноҳга эришур.

- 29) Дунёда захматсиз роҳат, ташвишсиз неъмат топилиши мумкин эмас.
- 30) Хушчақчақлик-фақат саломатлик аломатигина эмас, балки касалликлардан қутқарувчи шифобахш фазилат ҳамдир.
- 31) Яхши хулққа эга бўлиш учун аввало ёмон хулқдан тийилиш керак.
- 32) Хар кимки маслаҳат вақтида маслаҳатчининг сўзига, муолажа вақтида табибнинг, шариат масалаларида зоҳиднинг сўзига кирмаса, яхши иш фойдасидан, муолажа шифосидан ва ибодат савобидан махрум бўлади.
- 33) Яхши отни кучли ва чопқир бўлганлиги учун жиловлаб минадилар. Мевали дарахтни шохини меваси борлиги учун синдирадилар, товус эса гўзаллиги учун хамиша пати юлук ва қаноти қирқик бўлади.
- 34) Тинчлик билан кечирилган қисқа умр, кўрқув ва ташвиш билан кечирилган узоқ умрдан яхшироқдир.
- 35) Кимки қиссага қулоқ солса, албатта унинг хар бирдан ўзига хисса олади.
- 36) Уч хил одам эришиш мумкин бўлмаган нарсага эришишни орзу қилади. Гуноҳ иш қилганлар-савобни, ёмонлик қилганлар-яхшилиқни, умрини фосиқлик ва дилозорлик билан кечирганлар-жаннатни.
- 37) Одоб-улуғлик ва юксаклик қасрининг нарвони. Бу нарвон орқали барча мақсад манзилига етиш мумкин.
- 38) Одобли инсонни табибга қиёслашади, чунки у билан суҳбатлашиш, кўнгилдаги ғамни ювади.

- 39) Ўзингдан кейингиларга ибрат бўлай десанг, ўзингдан илгарилардан ибрат ол.
- 40) Олимлар билан ўтир, уланинг суҳбатидан бахраманд бўл. Осмон суви билан қуриган ерлар тирилгани каби, хикмат нури билан ўлган қалблар тиради.
- 41) Хақиқий олим шундай кишики, унинг сўзи, ўйи, фикри ва иши бир хил бўлади.
- 42) Дил оғритувчи киши, куни келиб хасрат қонини ичиши муқаррардир.
- 43) Юксалиш қийин, пастлаш осон, негаки оғир тошни кўтариш қийин, ташлаб юбориш эса, осондир.
- 44) Бефахмга сўз тушунтиришдан кўра, елкада тош кўтариш афзал.
- 45) Нодоннинг дўсти, хасадчининг рохати, ёлгончининг муруввати бўлмайди.
- 46) Одамларга хурмат кўзи билан боқмоқ ва раҳм кўзи билан қарамоқ-ақллилик ва донолик белгисидир.
- 47) Дўстлик-лақмада, шафқат-серғазабда, халоллик-очкўзда бўлмайди.
- 48) Энг ёмон хислат-дунёда дўстларга қилинадиган макр ва хийладир.
- 49) Яхши дўст атирга ўхшайди, у ўз атиридан сизга бермасида, сиз унинг атирлари хидидан бахраманд бўлаверасиз.
- 50) Ёмон улфат темирчи оловига ўхшайди, унинг олови сизни куйдирмасида, бироқ қора тутуни сизга таъсир қилаверади.

- 51) Хамма нарсанинг янгиси, аммо дўстнинг эскиси яхши.
- 52) Илм эгалланг! Илм-сахрода дўст, хаёт йўлларида таянч, ёлғизлик дамларида-йўлдош, бахтиёр дақиқаларда-рахбар, қайғули онларда-мададкор, одамлар орасида-зебу-зийнат, душманларга қарши-куролдир.
- 53) Йигит кишининг уйида ширин муомала, мазали овқат, тотув оиласи бўлса, у кўча айланмайди.
- 54) Кимки янгини тушуниб, эскини ардоқлайдиган бўлса, у устоз бўла олади.
- 55) Бир уйда аёлнинг овози баланд чиқса, у уйда хайр-барака йўқдир, у ердан саодат кутма.
- 56) Умр оқар дарё, бу дарёдан кимдир сузиб, кимдир оқиб, кимдир чўкиб ўтади.
- 57) Ўринли, ахлоқли ва адолатли яшамай туриб, яхши умр кўриб бўлмайди ва аксинча, яхши умр кўрмай туриб, ўринли, ахлоқли ва адолатли яшаб бўлмайди.
- 58) Фикри тоза, қалби пок инсондан касаллик чекинади, ҳаёти осуда, умри зиёда бўлади.
- 59) Ғамсиз яшашнинг белгиси тўрт нарсадир: булар яхши сўз, яхши феъл, яхши ният ва яхши сухбат.
- 60) Ўзгандан иллат қидирма, ўзингдан фазилат қидир.
- 61) Кўнгил бир боғ, унда алвон гулларни ҳам ўстириш мумкин ёки тиканзорга айлантириш ҳам мумкин.
- 62) Рўзғор-икки кишининг қўли, икки кишининг ақли билан тўқиладиган умр занжиридир.
- 63) Ранж чекмасдан туриб, ганж эшигини очиш мумкин эмас.

- 64) Устоз минг уринмасин, шогирднинг ўзида учкун бўлмаса, у аланга олмайди.
- 65) Илм тўғрилиқни, халоллиқни, покликни ёқтиради. Бусиз илмли бўлиш қийин.
- 66) Хар қандай маърифат-садоқатдир. Маърифат ёйиш бировларга билмаганларини билдириш, бетаъма устоз бўлиш олийжаноб одамларнинг бошқаларга қилган маърифат садоқатидир.
- 67) Тамаки- ёшни қилар амаки.
- 68) Мастлик-ихтиёрий жинниликдир.
- 69) Бир одамнинг туғрилиги ва адолатли, садоқатли эканлигини билиш учун унинг авлоди, ота-боболари ким эканлигини билиш керак.
- 70) Хозирда айрим расм-русимлар одамлар учун эмас, одамлар расм-русимлар учун хизмат қиладиган бўлиб қолдилар.
- 71) Гўзал бўлиш учун чиройли бўлишнинг ўзи кифоя эмас.
- 72) Пасткаш мақтангани билан буюк бўлмас, эчки югургани билан кийик бўлмас.
- 73) Совун кирни йўқотади, жахл ақлни.
- 74) Иззатталаб дўстдан қоч.
- 75) Агар одам кимгадир бўлса қарам, уни бошқарур ғазаб ва алам.
- 76) Ўтмишдаги ёқимсиз воқеаларни эслаб сиқилгандан кўра, келажакка режа тузиб, орзу-умидлар билан яшаган яхши.
- 77) Ёш мутахассис ишлашни билмайди.

Тажрибали мутахассис эса ишламасликни билади.

78) Ўзгалар айбига тетик назар сол,

Ўз айбинг кўргандек, ундан ибрат ол.

79) Лайли зотидан эрсамда дилда Мажнунча хаво!

Тоғу-тош кезгим келур, лекин йўлим тўсган хаё.

80) Илмли одам-иликлик суяк,

Илмсиз одам-иликсиз суяк.

81) Донода онг, нодонда тил ишлайвераркан,

Кунгилларни хар ким хар хил хушлайвераркан.

82) Дунё баъзан донмас, курмак ташлайвераркан,

Қалдирғочлар кетса, ўрдак қишлайвераркан.

Тўртликлар

83) Ёшлик ортда қолди, тургин оёққа,

Азму-шижоатни унитма болам.

Насихат ёқмайди энди қулоққа,

Ақлу фаросатни унутма, болам.

84) Бу дунё аслида алдамчи дунё,

Унда лўттибозу нокаслар бисёр,

Сен мардлар қошида мард бўлгин, бисёр,

Хайру саховатни унутма болам.

85) Балки дастурхонинг доим мўл бўлмас,

- Омад ҳам хамиша чарақлаб кулмас,
Ким айтар суянган падаринг ўлмас,
Сабру қаноатни унутма, болам.
- 86) Оғам деб кимлардир силар бошингни,
Укам деб, еб кетар биров ошингни.
Минг бор тарозига солар тошингни,
Макру адоватни унутма, болам.
- 87) Турфа синовларга дуч келган инсон,
Гоҳида шодондир, гоҳида нолон,
Чорасиз қолсанг ҳам, лекин ҳеч қачон,
Адлу адолатни унутма, болам.
- 88) Дунёда ҳеч одам беғам эмасдур,
Ақлли хар одам хуррам эмасдур,
Беғам бўлса ёки одам эмасдур,
Эй ул одам ахли олам эмасдур.
- 89) Омон берди, элга салом қилувчи,
Саломатлик топди, алик олувчи,
Салом бўлди одам тинчига гаров,
Соғлик олар, салом билан қолувчи.
- 90) Зўр кулфат соғлиқдан жудо бўлишлик,
Ё фарзанд доғида адо бўлишлик,
Хаммаси ёмону, аммо ёмони,

Ватани туриб, ватангадо бўлишлик.

91) Гулнинг ўткир тикони эмас,

Унинг ташқи сиймоси гўзал,

Қизнинг ташқи чиройи эмас,

Унинг ички дунёси гўзал.

92) Хаёт берилади инсонга бир бор,

Лек баҳор қайтади, такрор ва такрор,

Омад чўққисига чиққанда аммо,

Пиллапояни ҳам унутма зинхор.

ЯХШИЛИК ВА ЁМОНЛИК БОРАСИДА

1. Нечун доно каму, аммо нодан кўп,

Яхши уч-тўрттаю, лекин ёмон кўп.

Тил учида ҳасад бирла "Яхши" деб,

Босган изинг ўлчагувчи ҳамон кўп.

2. Тўғрилиқ кўп яхшидир, оламда қинғирлиқ ёмон,

Тарбият бирла тузалмас, бағри тош, кирлиқ ёмон.

Фарқ этиб яхши-ёмонни сўнгра йўлдош айлагил,

Тилда дўсту меҳрибонлиқ, дилда қилвирлиқ ёмон

3. Ёмонлик кўрингай фақат "яқ" этиб,
Яхшилик доим ҳам сезилмас балким.
Беш-ўн мунофиқнинг касофати деб,
Ҳижолат тортади баъзида ҳалқим.

4. Ёмон ҳам ўтар, яхши ҳам, яхши бил,
Сени яхши ном бирла ёд этсин эл.

5. Ёмонлик бўлса ҳам ҳар қандай инсон,
Тарбия малҳамин сурткин ўша он.
Илонни кўрдингми, бошин силашса,
Заҳридан эл учун бермоқда дармон

6. Заррача яхшилик бежавоб бўлмас,
Ёмонлик ҳам билгин, жазосиз қолмас.
Атрофга қарагин, ҳисоб бўляпти,
Нени қилса инсон шуни кўряпти.

7. Агар ер тинч турсин десангиз, ер устида ҳадеб
тўполон қилманг!

8. Ёшимни сўраманг, яхшилар,
Муҳиммас нечага кирганим.

Сўраманг не эзгу иш қилдим,
Ёшимни сўраманг яхшилар.

9. Яшаган йилларнинг ҳисоби,
Бўлаолмас тарози узра тош.
Ҳақиқий инсоннинг қийматин
Ўлчамас, ўлчаолмас асло ёш,

10. Одамнинг энг бахтли вақти – бошқаларга эзгулик қилган онларидир.

11. Беминнат қилган эзгулик – энг мақбул ва гўзал эзгуликдир.

12. Мардларнинг ишларин андеша қил,
То тириксан яхши ишни пеша қил.

13. Ёмонлик бўлса ҳам ҳар қандай инсон,
Тарбия малҳамин сурткин ўша он.
Илонни кўрдингми, бошин силашса,
Заҳридан эл учун бермоқда дармон.

14. Касални кўриш – суннат, аммо бошида давра қуриб узоқ ўтириш – бидъатдир.

- 15) Инсоннинг заифи айбни бошқалардан излайди.
- 16) Бир соатлик адолат, олтмиш йиллик ибодатдан афзал.
- 17) Яхшилик юзда зиё, қалбда нур, жисмда қувват, ризқда кенглик ва инсонлар қалбида муҳаббат пайдо қилади.
- 18) Ёмонлик юзда қоралик, қалбда зулмат, жисмда заифлик, ризқда торлик ва инсонлар қалбида нафрат пайдо қилади.
- 19) Яхшилик дарахтини эккан, омонлик ва хотиржамлик мавасини териб олади.
- 20) Ёвузлик уруғини сепган, пушаймонлик хосилини йиғади.
- 21) Ёмонга қўшни бўлган одам, денгиз сайёҳига ўхшайди, у фарқ бўлишдан қутилса ҳам, қўрқувдан қутила олмайди.
- 22) Кимки алам ва ситам дарахтини экса, уқубат ва азоб мевасини териб олади.
- 23) Қалбда йиғилиб ётган адоват кул остидаги чўғга ўхшайди. Чўғ ўтинга тушса, ёндириб юборгани каби, адоват фурсати келганида ғазаб ўтига айланади. Бу ёнгинни на сўз, на хокзорлик, на ёлвориш, на хийла, бир сўз билан айтганда ҳеч нарса сўндираолмайди.
- 24) Мухтожлик соатларини унутгин, аммо улар ўргатганларини унутма.
- 25) Минг насиҳатдан бир мусибат яхши, у инсоннинг ақлушини жойига келтиради.
- 26) Яхшилик теварагида айланаолмасанг, яхшилар теварагида айлан.

Тўртликлар

- 27) Бир ғариб кунгилни қилаолсанг шод,
Яхшидир ер юзин қилгандан обод.
Лутфингла бир дилни қул қилаолсанг,
Афзалдир юз қулни қилмоқдан озод.
- 28) Рост ёнида афсус, ёлғон учрайвераркан,
Бир яхшига бир ёмон дучлайвераркан.

КАМТАРЛИК ВА КИБР БОРАСИДА

1. Одамзод курашиб яшар умрбод,
Гоҳ ғолиб, гоҳ ғамгин, гоҳ мағлуб, гоҳ шод.
Ғолиблик пайтингда кетма ўзингдан,
Мағлублик онда ҳам қайтма сўзингдан.

2. Гарчи шунча мағрур турса ҳам
Пиёлага эгилар чойнак.
Шундай экан манманлик нечун,
Кибру ҳаво нимага керак?

3. Камтарин бўл, хатто бир қадам
Ўтма ғурур остонасидан.

Пиёлани инсон шунинг-чун

Ўпар доим пешонасидан.

4.Йўқ нарса ҳам бор бўлур, сен камтар бўлсанг,

Бор нарса ҳам йўқ бўлур, сен манман бўлсанг.

5.Мақтанган панд ейди, камтарин қанд ейди.

6.Доно сира "Мен" демайди, "Биз" дейди,

Яхши одам кичикни ҳам "Сиз" дейди.

Ҳалол одам мол – дунёни ўйламай,

Эл-юрт омон бўлсин, дея ғам ейди.

7.Кишидаги яхши фазилатларни йўқотиб, ёмон ҳислатларни юзага чиқарадиган нарса - манманлик ва баҳилликдир.

8. Мағрурлик – ақлсизлик аломатидир. Кибрланиш, мағрурланиш инсонни ҳалокатга солади. Гарчи мағрур, такаббур кишилар бой, олим, мансабдор бўлсаларда, жамият ўртасида ҳеч қадрлари бўлмайдилар. Уларни кўр-кўрона ҳурмат қиладилар холос. Охирида бундайлар хорликда, ёлғизликда яшашга маҳкумдирлар.

9.Ақл белгиси – камтарликдир, мутаффақирлак белгиси эса жим туришлиқдир.

10. Очкўз, таъмагир одам бой бўлсада, аслида
ғарибдир...

11) Сабр ва чидам-барча мушкул ишларнинг ечиш
калитидир.

12) Кишидаги яхши фазилатларини йўқотиб, ёмон
хислатларини чиқарадиган нарса-манмалик ва
бахилликдур.

13) Хар ишда асло ошмай маромдан,
Халолни фарқ қилиш лозим харомдан.
Маромни билмаса кимки хар ишнинг,
Ўз-ўзин бенасиб қилар оромдан.

14) Такаббурликни қилма дилга, пеша,
Товоззу айла хар кимга хамиша.
Бошоқ бошин кўтарди гердайиб, боқ
Бошин узди, туширди ерга ўроқ.

МЕҲР ВА ОҚИБАТ БОРАСИДА

1. Муҳтожлик соатларини унутгин, аммо улар ўргатганларни
унутма.

2. Қарич ерни талашарди,
Икки қўшни: "Меники" деб
Ерчи кулар: "Эй нодонлар,
Икковинг ҳам меники", деб

3. "Опа ёки сингилни излаб чиққан ака ёки ука, то манзилга етгунча жаннат боғларида юргандек бўлади".

4. Дўстлар, яхшиларни авайлаб, асранг,
"Ассалом" деган сўз салмогин сақланг.
Ўлганда юз соат йиғлаб тургандан,
Тириклик чоғида бир марта йўқланг.

5. Бир ғариб кўнгилини қилаолсанг шод,
Яхшидир ер юзин қилгандан обод.
Лутфингла бир дилни қул қила олсанг,
Афзалдир юз қулни қилмоқдан озод.

6. Яхшиларни, дўстларим, асрай билинг,
Қадрини, қимматини сақлай билинг.
Ортидан отмангки ғийбат тошини,
Ҳар қачон ўз номингиз оқлай билинг.

7. Дунёда меҳмонлар дунё талашса,
Хешу ақроболар ола қарашса,
Бир-бирига ҳасад нигоҳ қадашса,
Ҳайқиргим келади шундайин дамлар:
Бағри кенгроқ бўлинг, азиз одамлар!

8. Тиклансин қайтадан дилдаги имон,
Уйғонсин мудраган покиза виждон.
Лоқайдликка қарши қайнаб турсин қон,
Дийнатли бўлинг, одамлар!

9. Ўзбекман, иншооллоҳ, иймоним бутун,
Тилим қисик эмас башариятдан.
Кимгадир тенгдирман, кимдандир устун,
Зувалам қорилган самимиятдан.

10. Уйга меҳмон келса кулиб чиқ дарров,
Шоду хуррамликка тўлиб чиқ дарров.
Бошингда чарх уриб турсада ғамлар,
Меҳмонга бошқача бўлиб чиқ дарров.

11. Мард киши ҳар ишни ҳаёда қилар,
Меҳмонга кулгисин зиёда қилар.
Мансабда бўлса ҳам, отнинг устида,
Шу кунни ўзини пиёда қилар.

12. Нур ёғар ҳар хонага келганда меҳмон яхшилар,
Хуш чиройли кутса кимки яхши мезбон яхшилар.

Келгувчи ким бўлмасин хеш-ахробоми, ёт, бўлак,
Чеҳранг очиб қарши ол қилмай паришон, яхшилар.

13. Меҳмон келса эшиқдан, rischi келар тешиқдан

14. Меҳмон келса чоптирар, бор йўғини топтирар.

15. Жамият бўйнига юк бўлган

Юз йилни қилмайман ҳавас.

Одамлар жонига жон бўлиб,

Бир нафас яшашнинг ўзи бас.

16. Кимда гар сахийлик одати йўқдур,

Яхшилик кутмоқнинг хожати йўқдур.

17. Кўнгил деган мамлакатга шоҳ бўл аввал,

Ҳеч бўлмаса битта дўстга тоғ бўл аввал,

Хоҳ шоҳ бўл, хоҳ гадо, хоҳ буюк бўлгин,

Аввал охир шу элингда суюк бўлгин.

18. Химматингни тут баланд эл олдида,

Химматингча мартабанг бўлгай баланд.

19. Кўнгилни равшан эт меҳру вафодан,
Ўгирма юз бурунги ошнодан,
Агар ошнанг фақир бўлса, унутма,
Унга ёрдам этишдан кўлни тортма.

20. Ожизу дардмандларга қил карам,
Токи бўлмагайсан жоҳонда мухтарам.
Сен бу иш бирла агар бўлсанг мудом,
Мақсади аълода тутгайсан мақом.

21. Оқшом ғаниматдир, наҳор ғанимат,
Куй кўшиқ ғаниматдир, ёр-ёр ғанимат.
Дил тафтин дил тортар деган ҳикмат рост,
Бу қисқа дунёда дийдор ғанимат.

22. Элнинг дарди билан куйсагина жон,
Ўша жон эгаси – ҳақиқий инсон.
Нонга боқ, тандирга ўзини ёққач,
Уни олқишлайди, ойнаи жаҳон.

23. Давлатинг борида, авжинг зўрида,
Йўқлаб келар хатто бегоналар ҳам.

Давлатинг йўғида, бахтинг шўрида,

Саломинг олмайди девоналар ҳам.

24) Меҳр билан туғилган инсон, оқибат билан тирик.

25) Инсон хотира билан тирик, қадр билан улуғ.

26) Армонга ачиниб эмас, орзуга интилиб яшаш керак.

27) Кимки бир беморни кўргани борса, етмиш минг фаришта унинг хаққига истиғфор айтиб, у билан бирга бориб келаркан.

28) Хар ким таъма қўлин тутса агар пеш,

Оқибат бир кун бўлғуси дарвеш.

Тўртликлар

29) Сенга бахту-омад тилаб юрганлар,

Кўзингни ёғини ялаб юрганлар,

Давлатинг гулин еб, сайраб юрганлар,

Қўл берган дўстинг ҳам сотаркан бир кун.

30) Атрофингда юрган парвоналаринг,

Изларинг зор бўлиб пойлаганларинг,

Хатто ёнингда бел боғлаганларинг,

Бир девор қўшнинг ҳам сотаркан бир кун.

31) Хаётда меҳрдан яралган инсон,

Меҳрла яшайди хар бир кекса, ёш,

Умр ўткинчидир, ганимат хар он,

Меҳрла яшайлик, азиз замондош.

32) Шундайлар бор, сенга лутф айлаб,
Дўстим дея кўлин тутарлар,
Лек ҳар зум қадаминг пойлаб,
Хато қилишингни улар кутарлар.
33)Қиз йўқ уйда сарин сабо эсмайди,
Қиз йўқ уйда жамбил, райхон ўсмайди,
Ўғилларнинг ота билан иши йўқ,
Қиз отасин ҳар қадамда эслайди.

ОТА – ОНА ХУРМАТИ БОРАСИДА

1. Фарзанднинг яхшиси-дилбанд бўлади,
Отаю-онага бир қанд бўлади.
Ёмони бошингга келтирар бало,
Еганинг аччиқ сўз ва панд бўлади.
2. Она фарзандига меҳрин бермаса,
Ошиқ ёри учун гуллар термаса,
Фарзанд онасини йўқлаб келмаса,
Ҳайқиргим келади шундайин дамлар:
Меҳрлироқ бўлинг, азиз одамлар

3. Юртбошинг даъватига қулоқ сол ўғлон,
Элим деб, юртим деб яшагин сен ҳар он.
Сен мустақиллик сўзин маъносин уққин,
Ўз қўлингдасиз келажак, буюк даврон.

4. Одамзоднинг даврасида табаррук,
Табарруklar даврасида энг буюк.
Энг буюклар даврасида энг суюк,
Онадир ул, онадир ул, онадир...

5. Отага билак, онага юрак бўлинг.

6. Онанинг меҳри ҳам зўр, қаҳри ҳам зўр.

7. Онани қандай улугъ неъмат эканлигини, онасидан
жудо бўлганлар билан суҳбатлашганда биласиз.

8. Ҳақиқий фарзанд ҳар бир соҳада отасининг ҳукмига
тобе бўлиши керак.

9. Ота доғи куйдирар, она доғи ўлдирар.

10. Отаси борнинг унуми бор, онаси борнинг тиними бор.

11. Отаси бор отланмас, онаси бор тебранмас.

12. Фарзанд отадан кўрқмасин, отани хурмат қилсин.

13. Отани гапини икки қилма, икки дунёнинг куйиб
кетади.

илсан

илсан

14.Ислом: “Жаннат оналарнинг оёқлари остида” деб билган, она ризосини олган фарзандга тўғри жаннатга киришга ҳуқуқ бергандир.

15.Яхши фарзанд ота-онани вазир этади, ёмон фарзанд разил этади.

16.Эй ўғил, қиз! Сен ота-онангни мамнун эта олсанг, дуоларини ола билсанг, улар сенинг жаннатингдир. Агар уларга қиё боқа олмасанг, улар сенинг жаҳаннамнинг ҳамдир.

17.Ота-она масъулиятини фақат ўғиллар ўз зиммасига олади деб, қайда

айтилган? Ота-онани асраб-авайлаш, ўғилга ҳам, қизга ҳам бирдай

тўтиёдир

18. Айтчи дўстим, ҳаётда қандай бўларди?

Қизлар туғилмаса, она бўлмаса.

Ўзинг ҳам дуёнга қайдан келардинг,

Онанг сени туғиб, катта қилмаса.

19. Ўзинг улғайгандек, кўксинг тоғ этма,

Алла айтган волидангни койитма.

Оқ сут берган онанг дилин оғритма,

Бил, эй фарзанд ота-онанг ғанимат.

Ўғлим сўрамасман сендан мол-дунё,

20. Уй ҳам қуриб берма, майли, аломат.

Майли, кўзларимга бўлмагил зиё,

Ёнимда юрсанг бас соғу саломат.

21. Майли, кўтармагил мени елкангда,

Қалқон ҳам бўлмагил ёғса маломат.

Бир куни ёстиққа бошим текканда,

Тепамда турсанг бас соғу саломат.

22. Она кечирмаса, мумкиндир, аммо

Ота кечирмаса чора йўқ асло.

Ноқобил ўғилдан душман афзалроқ,

Ота англасайди буни аввалроқ...

23. Шул ҳаётдан ризоман, чекмадим андух алам,

Шунга боис шу, азизлар, хўб дуо қилган отам.

Ким отасин ва она, хеш-акрабосин қилса шод,

Мен кафилман унга минг бор, кўрмагай беҳуда ғам.

24. У вафодорларни доим амрида юрган эдим,
Қўл очиб минг раҳмат айтиб лутф ила қилди карам.
Пандини тинглаб, улар режасида юрган эдим,
Ўтди умрим хўб фаровон, бўлмадим ҳаргизда ғам.
25. Отанинг қарғиши-отилган бир ўқ!
Она қарғишининг ҳам давоси йўқ.
Эй фарзанд, уларнинг дуосини ол!
Яшнаё десанг, қарғиш олишингдан кўрқ.
26. Ҳаётда ота-онадан ризо бўлмоқдан, ота-онанинг
розилигига муяссар
бўлмоқдан улғурок савобу – бахт йўқдир.
27. Ота бўлиш осон, оталик қилиш қийин.
28. "Ота-онанинг дуоси пайғамбарлар дуосидан ҳам
афзалроқдир" дейишади.
29. "Ҳаётдан маъно-ю мазмун йўқолар,
Юрак танхоликнинг куйини чалар.
Байрамлар байрамга ўхшамай қолар,
Агар бу дунёда "аёл" бўлмаса".

30) Ота онанинг, она эса ҳеч қачон отанинг ўрнини боса олмайди.

31) Ота она беҳад бўлади ҳурсанд,

Фарзанди бўла олса муносиб фарзанд.

32) Таниқлигу-шарафинг отангдандур, меҳрибонлик, мушфиқлик онангдандир.

33) Отаси яхши-биттаси яхши, онаси яхши-хаммаси яхши.

34) Отаси ёмоннинг бири ёмон, онаси ёмоннинг бари ёмон.

35) Дўстни хўрлаш-гуноҳ, умр йўлдошни хўрлаш-юз хисса гуноҳ, ота-онани хўрлаш-минг хисса гуноҳ, гўдакни хўрлаш-чексиз гуноҳ.

36) Аёли хўрланган оилада мискин фарзанд тарбияланади.

37) Онангни бошингда тутсанг, синглингни кафтингда тут.

38) Ота-онанинг юзига қараб ўтиришликнинг ўзи катта ибодатдир.

39) Ота қарғишига учраган фарзанд, қанча ҳаракат қилса ҳам ҳаётда бебахтдир.

40) Отанг қадрини билсанг, одам қадрини биласан.

41) Ота бўлиш осон, лекин оталик қилиш қийин .

42) Агар аёл бўлмаса, ҳар қандай хонадоннинг бахти кемтик бўлиб тураверади.

Тўртликлар

43) Ҳаётин айланса дўзахга бир кун,

Яқининг айланса узоққа бир кун,

- Дўстларинг айланса тузоққа бир кун,
Билгинки, бораринг ота –онангдир.
- 44) Дардларинг сен билан ютгувчи улар,
Кетсанг гар сафарга кутгувчи улар,
Йиқилсанг қўлингдан тортгувчи улар,
Билгинки, қадрдон ота-онангдир.
- 45) Қувонсанг қувониб бағрига босган,
Кўзлардан асрабон туморлар осган,
Шодлигинг кўрганда қувониб, тошган,
Билгинки, азизинг ота-онангдир
- 46) Сахрога ўхшагай аёлсиз дунё,
Қуригай, қақрагай аёлсиз дунё,
Туюлгай ғалати аёлсиз дунё,
Чунки жим қолади аёлсиз дунё.
- 47) Молу-давлат қўша-қўша келса ҳам,
Юрган йўлинг сулувларга тўлса ҳам,
Кўзинг тойиб, иймонинг суст бўлса ҳам,
Уйдаги ёр, фариштангни йиғлатма.
- 48) Узоқ умр кўрай десанг, дуо олгин,
Бахтдан қаср қурай десанг, дуо олгин,
Соғ-омон юрай десанг, дуо олгин,
Дуо олгин отанг бирла онангдан сен.

- 49) Кўнгил қуши: "Кезсайдим, кўп олам" деркан,
 Хофиз: "Қани, зўр бўлсайди нолам" деркан,
 Ота-она ўлгунча "болам" деркан,
 Айтинг дўстлар, фарзанд қачон отам деркан, онам деркан.
- 50) Ҳаётдан маъно-ю, мазмун йўқолур,
 Юрак танҳоликнинг куйини чалар,
 Байрамлар, байрамга уланмай қолар,
 Агар бу дунёда "аёл" бўлмаса.
- 51) Чиқмаса қиздир, ўғил ота-она фармонидан,
 То ҳаёт экан улар, аъло кўрар ўз жонидан,
 Кексайиб қолган чоғи, тез-тез келиб, ҳолин сўраб,
 Кўнглингиз нима тилар деб, ол хабар туз-нонидан.
- 52) Соғлом аёл керак ҳаётга,
 Фарзанд ўстиришга, рўзғор тутишга.
 Ёр кўнглин олишга, меҳмон кутишга,
 Яна қанча-қанча дардин ютишга.
- 53) Қариси бор уйнинг париси бордир,
 Қариси бор уйнинг зариси бордир,
 Яхши ниятлари доимо ёрдир,
 Кексалар доуга қўл очса агар.

СЎЗЛАШ ОДОБИ БОРАСИДА

1. Бир сўз бор, у эрталабдан бошланур,

Одобнинг боши ҳам – ундан бошланур.
Уни одат қилган етар муродга,
Одат қилмаган-чи, қолар уятга.

2. Омон берди, элга салом қилувчи,
Саломатлик топдик, алик олувчи.
Салом бўлди одам тинчига гаров,
Соғлик олар, салом билан қолувчи.

3. Дил меҳригиёси саломим менинг,
Юрагим кимёси саломим менинг.
Ҳақ ёки ноҳақдан кўнгил синганни,
Амар мўмиёси саломим менинг.

4. Оғиз ичидаги тил, қин ичидаги яширинган қиличдир.
5. Тил тезлигидан, қадам тезлиги яхши.
6. Тил борки бол келтиради, тил борки бало келтиради.
7. Ножинс суҳбатидан илондан қочгандай қоч!
8. Гўзал сўзлар фақат амалга оширилгандагина чиройли
натижалар беради.
9. Ғазаб – шундай бир оловки, у ўз соҳибини ёндиради.
Жавобни юмшоғи ғазабни сўндиради, сўзни қаттиғи эса,
одамни ўлдиради.

10. Икки нарса керак вужуд учун, бил:

Биринчиси дилдир, иккинчиси – тил.

Дилни сен меҳр ила шафқатга тўлдир,

Тилни ҳақиқатнинг ўткир тиғи қил.

11. Севдирган ҳам тил, бездирган ҳам тил,

Тўғридан эгрига оздирган ҳам тил.

Тохирнинг дарёга оқизган хатто,

Мажнуни чўл, даштда кездирган ҳам тил.

12. Яхши сўз илонни чиқарармиш индан

Ёмон сўз инсонни чиқарармиш диндан

Қаранг, бир оғизнинг ажиб, хикматин

Гоҳ шакар, гоҳ захар тўкилур ундан.

13. Яхши гапга чиққар илон инидан,

Бад суҳандан яроғ чиққай қинидан.

Яхши сўзлаб ёвни ҳам ўртоқ қилинг,

Белга ҳиммат камарин белбоғ қилинг

14. Тилдан чиқарма бу ёлғон сўзинг,

Бу ёлғон туфайли қародур юзинг.

Ёру дўстга доим яхшилик ўйла,
Улуғу кичикка боқа бил кула.

15. Оғзига келганини демоқ нодоннинг иши,
Олдига келганини емоқ ҳайвоннинг иши.

16. Сўз – инсон юрагининг калитидир.

17. Ўз тилимизни билмаслик, буюк
бобокалонларимизнинг гапларини унутиш – кечирилмас
холат, хатто жиноятдир.

18. Бир оғиз ширин сўз айтмоғинг учун,
Пулнинг ҳожати йўқ, сотиб олмассан.
Асло сарф этмассан ортиқча кучинг,
Ва асло отдан тушиб қолмассан.
Бир оғиз ширин сўз айтмоққа фақат,
Кўнгилда иштиёқ, истак бўлса бас!

19. Яхши сўз айтиш ҳам савоб.

20. "Оғиз ичидаги тил қин ичидаги яширинган қиличдир".

21. "Тил тезлигидан, қадам тезлиги яхши".

22. "Тил тинч бўлса, бош саломат бўлади".

23. Жаҳонда гўёки султон эрур тил,

Қалбларга севинчу, ҳам жон эрур тил.

Ноўрин айтилса, дилинг ранжитиб,

Умрингга заволу зиён эрур тил.

24) Ширин ва эзгу сузлар оқиб турган зилол сувга ухшайди. Зилол сув қаерга оқиб борса, бу ерда анвойи чечаклар униб чиқади.

25) Еру-осмон дуо билан омон

26) Ширин сўзли шилгай душман пўстини, дағал сўзли душман қилар дўстини.

27) Фарзанд ўйи-ўйлатади, ўйламай кўрчи, сўзламасанг сўзлатади, сўзламай кўрчи.

28) Сўзингни эшитишларини истасанг қаттиқ гапир,

Уни тушунишларини истасанг, ишдан гапир, ҳурмат қилишларини истасанг, тўғри гапир, эслаб қолишларини истасанг, ақлли гапир, шуларнинг хаммасига бир гапда эришмоқчи бўлсанг, кулдириб гапир.

29) Инсон кимлигини билмоқчи бўлсанг, унинг гапиришини кутиб тур, чунки унинг тили сенга қалбидаги ширин нордон ҳуштаму- аччиқ нарсаларни ҳадя этади.

30) Кўп гапириш ақлнинг озлигидан, ёлғон сўзлаш ироданинг заифлигидан, овознинг баландлиги ичида ҳеч нарса йўқлигидан далолат беради.

31) Ҳар қандай одамга ишониб сирингни айтма, ҳар қандай душманга эса зулмингни ҳаддан оширма, душманинг дўст бўлиб қолиши, дўстинг душманга айланиши мумкин.

32) Кишининг тойиши-оёғини шикастлайди, тилнинг тойиши барча неъматлардан маҳрум этади.

33) Оғзига келганни демоқ, нодоннинг иши, олдига келганини емоқ хайвоннинг иши.

34) Сувнинг мазаси муз билан, ошнинг таъми туз билан, инсоннинг яхшилиги-сўз билан.

35) Сўзни кўнгилда пиширмагунча тилинга чиқарма.

Тўртликлар

36) Ўйлаб гапир, кўнгил ранжир,

Арзимаган бир сўз билан.

Аммо лекин олиб бўлмас,

Дилни баъзан минг сўз билан.

37) Салом бермоқликдур элга яхши одоб,

Доимо топурсан, нурли саодат.

Аллоҳим берибди сенга соф калом,

Ҳаётда доимо бўлгин серсалом.

Азиз китобхон!

Сиз хикматлар билан танишдингиз. Улар сизнинг маънавиятингизни бойитишга озгина булса ҳам ёрдам берганига шубхам йук.

Шуни айтиб ўтишни лозим топдимки, сўнги пайтларда ота – оналар томонидан кўп холларда фарзандларига тез айтишлар, топишмоқлар айтилмаётганлиги, мақоллар, хикматларнинг магзини чакиш ўргатилмаётгани, балки ёшларимизда фикрлаш, ўйлаш, мулоҳаза қилиш қобилиятини сўндириб бораётгандир. Бугун ёшлар учун мулоҳаза қилишдан кўра, тақлид қилиш осонроқ бўлиб бормоқда. Ноқонуний йўллар билан юртимизга кириб келаётган видеолавҳалар, клиплар, интернетдаги лавҳалар таъсирида ёшларимиз ўз ҳаётларига янгидан – янги одатларни олиб кирмоқдалар. Бу одатларнинг қай бири улар ҳаётини мазмунли қилади, қай бири бахтсизлик сари етаклайди, бунини ҳаётнинг аччиқ – чучугини тотган катталар ёшларга эринмай тушунтиришлари керак.

Ўзгаларнинг сийқаси чиқиб кетган удумларига хавас қилгандан кўра, ўзимизнинг миллий удумларимизни асраб – авайлаб, ёшларга доимо уқтирайлик. Булар ибратли ривоятларда, хикматларда, мақолларда ўз аксини топган десак, адашмаган бўламан

МУНДАРИЖА

1.Сўз боши-	3
2.Китоб инсонга ҳам дўст, ҳам ҳамроҳ-	4
3.Китоб инсонни қандай яшашга ўргатади-	7
4.Китоб ўқишни энди ўргандим-	10
5.Китоб ҳақида яна нималарни биламиз?-	14
6.Мени улғайтирган асар-	16
7.Оилада китобнинг ўрни-	20
8.Фидойи маърифат тарқатувчи-	25
9.Китоб ҳақида донолар фикрлари-	30
10.Бунни билиб кўйганингиз маъқул-	33
11.Одоб ва ахлоқ борасида-	35
12.Яхшилик ва ёмонлик борасида-	4
13.Камтарлик ва кибр борасида	49
14.Меҳр ва оқибат борасида-	51
15.Ота-она хурмати борасида-	57
16.Сўзлаш одоби борасида-	65

Босмахонага 2020 йил 10 апрелда берилди. Босишга
2020 йил 15 апрелда рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32.
Ҳажми 5.75. босма табок. Times New Roman гарнитураси,
офсет қоғози, офсет усулида чоп этилди.

“Step by step print” МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
Андижон шаҳар Ҳрабек кўчаси 94-б уй.
Ўзбекистон Республикаси Президенти администрацияси
хузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар
агентлигининг 12.07.2019 даги 12-3299. рақамли гувоҳномаси.